

»KAJ POMAGA, ČE GA ENMALO ZAPREJO,
KO GA NIČ NE ŠTRAFAMO ...«O kaznovanju roparjev in tatov od začetka 18. do začetka 19. stoletja
na Kranjskem s predstavitvijo nekaj konkretnih primerov

Gorazd STARIHA

Zgodovinski arhiv Ljubljana, Enota za Gorenjsko Kranj, Savska cesta 8, 4000 Kranj, Slovenija
e-mail: gorazd.stariha@guest.arnes.si

IZVLEČEK

Osemnajsto stoletje je bilo prelomno tudi na področju kazenskega kaznovanja. Pri spevek na podlagi dejanskih primerov, ki so se nam ohranili v sodnih spisih, v zelo skrčeni obliki prikaže »razvoj« kaznovanja roparjev in tatov na Kranjskem od začetka 18. do začetka 19. stoletja. Na začetku obravnavane dobe je bilo v uporabi še mučenje, najprej pri zasliševanju in nato pri javnem, opozorilnem usmrčevanju. Kazni so bile stroge, za hude in nepopravljive kriminalce skoraj vedno smrtne. V začetku 19. stoletja o (zakonsko dovoljenem) mučenju pri zasliševanju ni več sledu, zahteva se vedno bolj utemeljeno dokazovanje, zato je vedno več dejanj nedokazanih. Javno usmrčevanje zamenjajo prostostne kazni (ki so vedno krajše), jetnikom se izboljšuje standard prestajanja kazni. Z vedno blažjim odnosom do kriminalcev pa se seveda ne strinja javno mnenje, ki s splošnim razvojem dobe dobiva vedno več besede.

Ključne besede: 18. stoletje, 19. stoletje, roparji, tatovi, kazensko pravo, tortura, zasliševanje, kaznovanje, zapor

“A CHE SERVE RINCHIUDERLO UN PO’,
SE NON LO CASTIGANO NEANCHE ...”

Sulle pene inflitte a briganti e ladri dall’inizio del Settecento ai primi dell’Ottocento in Carinzia, con la presentazione di alcuni casi concreti

SINTESI

Il Settecento rappresenta una svolta anche nel campo delle sanzioni penali. Basandosi su casi reali conservati negli atti giudiziari, l’articolo presenta, in forma molto ridotta, lo ‘sviluppo’ delle misure punitive applicate a briganti e ladri in Carinzia dai primi del Settecento all’inizio dell’Ottocento. All’inizio del periodo studiato la tortura era ancora in uso prima durante l’interrogatorio e dopo anche nelle esecuzioni pubbliche a scopo di avvertimento. Le pene erano severe, per delinquenti gravi e irrecuperabili quasi sempre capitali. All’inizio dell’Ottocento non si legge più di tortura (consentita dalla

legge) durante l'interrogatorio, e poiché si esige un'argomentazione sempre più fondata, sempre più atti rimangono indimostrati. Le esecuzioni pubbliche vengono sostituite da pene detentive (sempre più corte), e lo standard dei detenuti durante lo sconto delle pene migliora. L'opinione pubblica, invece, che non è d'accordo con l'atteggiamento sempre più mite nei confronti dei delinquenti, ovviamente, assume sempre più voce in capitolo grazie allo sviluppo generale del periodo.

Parole chiave: il Settecento, l'Ottocento, briganti, ladri, diritto penale, tortura, interrogatorio, pena, prigione

KAROLINA

Prehod iz 18. v 19. stoletje, zlasti iz druge polovice 18. stoletja v 19., je doba, v kateri so kaznovalni spektakel izvrševanja telesnih kazni vse bolj začele zamenjevati prostostne kazni. To je doba, ko so telesne muke prenehale predstavljati glavne kazni za hudodelce in je "v skladu z novimi spoznanji" glavno vlogo začel prevzemati zapor kot kazen, ki je bolj prizadevala dušo kot telo (Stariha, 2002, 130). Vendar pa je telesno kaznovanje tudi potem, ko je bilo mučenje kot sredstvo za pridobivanje resnice in za kaznovanje odpravljeno, še dolgo ostajalo v rabi. Najprej že pri zaslišanju, če je zaslišanec v priporu dokazljivo lagal in s tem zavajal sodišče, ali pa če se je pri zaslišanju preveč nesramno obnašal, naprimer če je zmerjal in pljuval priče pri soočenjih. Prav tako jih je lahko dobil s palico ali šibo med prestajanjem kazni, če je kršil »hišni red«, namerno uničeval inventar in ni izkazoval pokorščine, primerne zaporniku.

V tej dobi so se torej začele prostostne kazni vedno bolj uveljavljati in zato je to tudi doba nastajanja kaznilnic in prisilnih delavnic (Ljubljana je recimo dobila kaznilnico leta 1754), prostostne kazni pa so bile velikokrat povezane s prisilnim delom kot je gradnja trdnjav, delo v predilnicah, javna dela v verigah.

V prvi polovici 18. stoletja je bil na kazenskem področju v veljavi še kazenski zakonik cesarja Karla iz leta 1532, *Constitutio Criminalis Carolina* (Karolina). Kot smo omenili, je bil to še čas, ko je bil kaznovalni spektakel s sekanjem udov in razkazovanjem izmaščanih trupel pomembno svarilo množicam. Tudi za pridobitev izjav v zaslišanjih so po tem zakoniku smeli uporabljati torturo, sicer le v primeru utemeljenega suma in za najtežja dejanja, kako je bilo dejansko, pa je že druga zgodba. Tudi rabelj v Ljubljani, kjer se je izvrševalo takoimenovano krvno sodstvo, je imel veliko dela. Delo so mu plačevali in zapisovali v knjigo izdatkov. Tako vemo za njegove dejavnosti še danes. Za občutek kaznovanja v dobi do uveljavitve pravnega absolutizma, si kar kronološko pogledimo nekaj zapisov o rabljevi dejavnosti glede tatov, roparjev in morilcev:

»29. septembra 1697. je krvnik mučil, razen neke ciganke, Janžeta Koširja, imenovanega Kljukec. Le-ta se je vsled muk na Tranči sam obesil, na kar ga je rabelj 5. oktobra sežgal.

22. januarja 1698. je bil po trikratnem mučenju in ostriženju las obešen kot tat neki Ferjančič.

23. marca pa na glavnem trgu obglavljen ubijalec Lobe, 'krojaški pomočnik, ki je z mečem zabodel svojega lastnega mojstra, njegovo ženo in otroka pa dvakrat sunil, toda ne smrtno'.

10. julija 1706. je rabelj Hoffstetter obglavil nekega tatu in pribil glavo na vešala.

15. julija 1711. pa je isti rabelj Hoffstetter obglavil nekega delinkventa.

28. januarja 1713. je rabelj obglavil nekega obsojenca, mu odsekal roko, truplo položil na kolo, glavo in roko pa pribil z žebljem na kolo.

26. junija 1715. je novi rabelj Simon Hagen obglavil tatvine obdolženega Miho Orehovca.

23. februarja 1718. je vžgal rabelj Hagen žig v hrbet nekemu Andreju, ki je bil obsojen na galejo.

2. oktobra 1723. sta bili po nešteti rabljevih 'predstavitvah' in po strahovitih mučenjih, zlasti tudi na lomilniku (Prechell stuel) obglavljeni ciganki Suzana Teber in Marija Praunherter.

4. decembra 1725. je rabelj Hoffstetter obglavil nekega tatu in z žebljem pribil njegovo glavo na vešala.

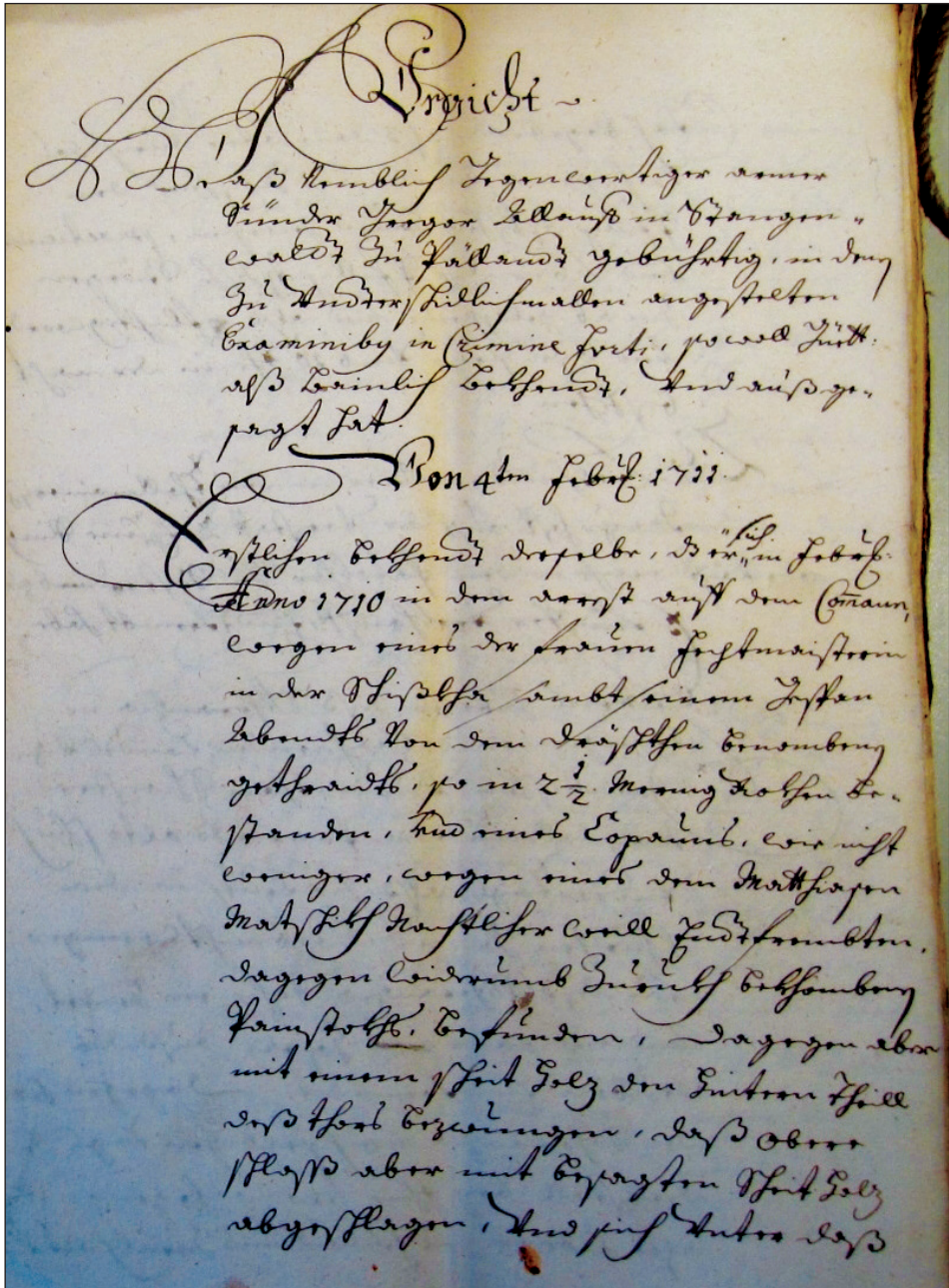
V oktobru 1726. sta bila obglavljena Miha Gabrenja in Pavle Kovačin, odsekani in pribiti sta jima bili desnici in glavi nabiti na kolec.

V januarju 1758. usmrti rabelj Janez Mihael Herman roparja Jakoba Žurjana, v septembru pa Matijo Grada.« (Fabjančič, 2012, 90-91, 97, 104-105, 109, 119, 122-123, 149).

Na začetku rabljeve kronike smo omenili, da je rabelj mučil Janžeta Koširja, imenovenega Kljukec, ki bi ga lahko šteli za prvega »slavnega« rokovnjača. Kljukcu je bilo ime Janez Košir, rojen je bil leta 1652 na Jami pri Kranju. Po zapustitvi tolovajske tolpe se je nastanil v rojstni Jami, kjer je imel gostilno, zraven pa je še zdravil ljudi. Tudi poročil se je in imel pet otrok, zadnji je bil rojen že po njegovi smrti. Kljukca je namreč premagala preteklost, dal se je pogovoriti v tatvino v zakristijo starološke cerkve zazidanega denarja. V preiskavi tatvine so prijeli njegove pajdaše, ki so ga izdali, nato so ujeli še njega in ga zaprli. Potem, ko je bil večkrat izprašan in spoznan za krivega, so ga premestili na Trančo, kjer se je v svoji celici obesil na žebelj od skodel na vrvi od svojega klobuka, in sicer kleče, ker mu celica ni dovolila storiti to stoji (Otošrepec, 1997, 151-152).

GREGOR ALAUF

To je bil še čas krutih kazni in še bolj krutih zaslišanj in ni čudno, da je Kljukec pred nadaljnjim zasliševanjem, to je mučenjem, raje pobegnil v smrt. V ta čas sodi tudi primer tatu Gregorja Alaufa (ARS, AS 307, spis št. 118/1711), omenjenega v pregledu rabljeve kronike (»15. julija 1711 pa je isti rabelj Hoffstetter obglavil nekega delinkventa«). Zanj se nam je ohranila sodba (»Urgicht«), ena zelo redkih iz tega časa, v kateri so naštetja tudi njegova dejanja. Gregor je bil rojen v Veliki Štangi, »deloval« pa je v Ljubljani in okolici. V poročilu preiskovalne komisije iz februarja 1711 so mu naštetli 48 kraj, večino

 The image shows a handwritten document on aged paper. At the top, the word 'Urgicht' is written in a large, decorative cursive script. Below it, the text is written in a smaller cursive hand. The document is dated 'Donatm febr. 1733'. The text describes a person's background, mentioning their birth in 'Holländ' and their education at 'Examiniby in Romine fortis'. It then details their professional work, including 'Kupffler' (goldsmith) and 'Kupffler' (goldsmith) roles, and mentions 'Kupffler' (goldsmith) and 'Kupffler' (goldsmith) work. The text is written in German and is somewhat difficult to read due to the cursive script.

“Urgicht” za Gregorja Alaufa (ARS, AS 307, 118/1711)

“Urgicht” for Gregor Alauf

iz leta 1710. Vse te kraje je s »temeljitim zaslišanjem« tudi priznal. Vsaka kraja zase ni bila kaj posebnega, vendar pa je najverjetneje število le-teh prineslo končno obsodbo. Če jih nekaj naštejemo:

- februarja 1710 je v Šiški ukradel dva in pol mernika žita in kopuna;
- nadalje je v predmestju ukradel dva železna obroča;
- tretjič v Veliki Štangi par ženskih čevljev, ter moško srajco in hlače;
- četrtič je pred dvema letoma kmetu v Šmarjah z dvorišča ukradel bika in ga prodal mesarju;
- kot petič je vlomil v ribnik in ukradel osem ščuk in štiri krape, pri tem je imel pomočnika;
- šestič je okrog božiča, s pomočnikom, ukradel vrečo moke in špeh;
- sedmič je v Špitalski ulici ukradel dve bakreni posodi in ju prodal neki kramarici;
- osmič je s pajdašem prejšnje leto proti božiču vdrl v mesnico pri Špitalskem mostu in ukradel 13-14 funtov mesa, svoj del je prodal mežnarici v Marija Polju;
- devetič je prejšnje leto proti vsem svetim s kompanjonom ukradel čevljarju za kapucinarji telečjo kožo in jo prodal čevljarju v Vodmatu;
- desetič je ukradel svojemu bratrancu Gregorju Alaflu mernik pšenice, ki jo je le-ta prinesel naprodaj v Ljubljano, in jo sam prodal naprej;
- enajstič je ukradel krojaču za dvorom srajco in jo sam nosil;
- dvanajstič je ukradel in naprej prodal putrih žganja;
- trinajstič je priznal, da je pred tremi leti, ko je začel krasti, v Črnem Potoku ukradel hleb kruha;
- štirinajstič mernik ajde;
- petnajstič tri in pol mernika soržice;
- šestnajstič 3 mernike;
- sedemnajstič en mernik; osemnajstič in devetnajstič kruh in denar; dvajsetič mast, enaindvajsetič volno; dvaindvajsetič srajco, triindvajsetič sol; štiriindvajsetič mernik ovsa in spet nadalje moko, žito, živalske kože, meso iz mesnic, železo (palice)
- vse to je kradel in preprodajal v Ljubljani in okolici. Vse skupaj mu je zneslo za smrtno obsodbo - s »cesarskim mečem« so mu 15. julija 1711 odrobili glavo, jo pribili na vislice, telo zakopali in, kot smo videli, plačali rablja. Zanimivo pri tem je, da so njemu, kot tudi še najmanj dvema tatovoma iz »rabljeve kronike« odsekali glavo, kar je bila po ljubljanskem kazenskem sodnem redu iz leta 1514 kazen za razbojnike, za tatove, ki so ukradli nad 25 laških funtov, ali večkrat nad 10 funtov pa je bila predvidena vrv (Malefične svoboščine, 2004, fol. 4). Mogoče bi bila tu na mestu razlaga, da si v tistih časih pod ropom niso predstavljali (samo) rop, tako kot danes (kraja z uporabo fizičnega ali psihičnega nasilja), ampak so med roparje spadali tudi morilci in »večji« tatovi. Rop pa se je kaznoval z mečem (Scheutz, 2008, 260).

PATENTI

V ta čas sodijo tudi še patentni o preganjaju klateštva in razbojništva, ki so jih cesarji vneto izdajali in obnavljali že najmanj od cesarja Ferdinanda I. dalje (od srede 16. stole-

tja). (ARS, AS 1, 251, lit. P III-1, patent z dne 9. 10. 1556) To so bila navodila upravitelju kranjskega deželnega glavarstva glede izkoreninjenja razbojnikov ter »vse druge sodrge brez gospodarja«, ki se je klatila po deželi. Te razglase so morali razglašati in jih nabijati na javnih mestih. S takimi patenti je nadaljeval tudi nadvojvoda in cesar Maksimilijan, ki so mu naprimer leta 1595 sporočili, da se morajo pošteni deželani otepati z roparji in da prosijo za ustrezno zaščito. Maksimilijan je opozoril na zadevne generalije iz leta 1593, da je treba te razbojnike bolj nadzirati, jih preganjati, predvsem pa strogo kaznovati tiste, ki jih skrivajo. (ARS, AS 1, 251, lit. P III-1, 17. 12. 1593; 9. 5. 1595). V 17. stoletju je s protirazbojniškimi razglasi nadaljeval nadvojvoda in cesar Ferdinand, (ARS, AS 1, 172, lit. G IX-13, 6. 9. 1619, 14. 8. 1619; 202, lit. M IV-1, 30. 9. 1609, 3. 3. 1612, 25. 2. 1616, 27. 1. 1617; 251, lit. P III-1, 4. 1. 1610), ki je upravitelju kranjskega deželnega glavarstva pošiljal razglase in navodila glede izkoreninjenja banditov ter "vse druge sodrge brez gospodarja", ki se klata po deželi. Z očetovim opozarjanjem pred raznoraznimi klateži sta nadaljevala tudi njegov sin in vnuk, cesarja Ferdinand III. in Leopold I. (ARS, AS 1, 202, lit. M IV-1, 7. 6. 1662, 17. 5. 1687; 251, lit. P III-1, 20. 8. 1667, 25. 10. 1667, 5. 11. 1667; 252, lit. P IV-9, 28. 9. 1667).

V 18. stoletju sta s patenti glede nezaželenih nadaljevala Leopoldova sinova, najprej Jožef I. in za njim njegov brat, Karel VI. Jožef I. je kranjskega vicedoma opozarjal, da vojaške oblasti poročajo o dezertiranju na Kranjskem nabranih nabornikov, da je bilo takih primerov že štirinajst, vojaško obleko teh ubežnikov pa so v posameznih primerih našli pri kmetih. Seveda jih je treba poloviti in kaznovati, ter prav tako tiste, ki jim dajejo potuho in od njih kupujejo vojaško obleko in orožje (ARS, AS 1, 202, lit. M IV-1, 6. 6. 1707, 12. 10. 1707, 18. 4. 1708, 15. 11. 1711).

Za Jožefom I. je vojaške ubežnike neusmiljeno preganjal tudi njegov brat Karel VI. (ARS, AS 1, 202, lit. M IV-1, 5. 9. 1718, 12. 11. 1718, 3. 2. 1720, 27. 6. 1725, 10. 5. 1726, 27. 8. 1726, 28. 7. 1730, 9. 1. 1731, 6. 3. 1731, 2. 6. 1731, 26. 6. 1731, 28. 9. 1731, 20. 10. 1731). Poudarjal je, da mora biti nadzor še strožji, tako nad dezertjerji kot potuhodajalci in odkupovalci vojaške opreme. Ker se je dogajalo, da so dezertjerji v posameznih primerih uživali tudi cerkveno zaščito, je vsem samostanom strogo prepovedal, da bi sprejemali dezertjerje in jim dajali potuho.

Zelo dejaven pa je bil oče Marije Terezije tudi na področju "civilnih" nezaželencev (ARS, AS 1, 169, lit. G III-14, 12. 9. 1730; 251, lit. P III-1, 7. 5. 1718, 26. 10. 1723; 252, lit. P IV-9, 22. 5. 1720). Leta 1718 je tako ugotavljal, da je že njegov oče Leopold I. izdajal (proti)beraške patente, tedaj pa je zadevno še on izdal svoje "punktacije" v osmih točkah.

Prvič je prepovedal beračenje in petje po ulicah in trgih za vse študente, obrtniške pomočnike, invalidne vojake, druge revne može in žene, tudi otroke, nihče ni bil izvzet, naj bo kdor hoče – prepoved je veljala za vse, podnevi in ponoči. Nadalje je po točkah obravnaval študente, ki to niso več in beračijo, nato lažne puščavnike in lažne nune, posebej da je treba preganjati in izganjati tuje berače, nadalje je polno romarjev in ujetnikov s turškega, potem so tu pogorelci in zbiratelji za gradnje cerkva, in osmič, da se okoli potika svojat brez gospodarja, konjederci, biriči, sodarji, pastirji in podobni. Tudi teh da se v prihodnje ne bo več trpelo, ampak takoj zvezalo in dalo v železje ter za nekaj časa prisililo k težkemu delu in nato predalo najbližjemu deželskemu sodišču v nadaljnjo

obravnavo. Število konjedercev, biričev in ostalih okoli se vlačičih da stalno narašča, iz leta v leto. Ker so zaradi svojega poklica veljali za nečastne tudi njihovi otroci, jih nihče ni sprejel v dostojno službo ali obrt (ker se niti niso mogli izučiti), četudi niso opravljali dela staršev. Zato je že oče Leopold leta 1693 izdal patent (in on se ga bo držal še naprej), da se vsak tak otrok, ki ne nadaljuje poklica staršev, lahko ustrezno prijavi in vlada mu bo milostno zastoj izdala ustrezno nravstveno spričevalo (da ni konjederec, birič, da se ukvarja z dostojnim, poštenim delom).

Kdor bo dajal ne vrednim beračem zatočišče in potuho v svojih hišah, pa ga bodo denarno kaznovali (50 državnih tolarjev) zato morajo oblasti nadzorovati in pregledovati sumljive. Kdor pa bo takega naznanil, bo dobil za nagrado tretjino denarja odmerjene kazni.

Čez dve leti je cesar Karl opozarjal na svoj gornji patent, češ da je stanje še slabše in ne boljše. Ugotavljal je, da so se celo pri oblasteh zaposleni sodni sluge in konjederci ukvarjali z neke vrste izsiljevanjem in so pobirali "potnino" ("*Laufgeld*"), delodajalci pa so pri tem mižali, ker so jih tako slabo plačevali, da s plačo niso mogli preživljati niti sebe, kje šele ženo in otroke. Takšni hlapci brez gospodarja (sodni sluge, konjederci, rablji, biriči) in drugi pohajči so si postavljali ali kupili kajže, ali pa si poiskali zatočišča pri podložnikih, tlačanih. Tako so nastajala nekakšna dnevna zatočišča oziroma zbirališča vse sorte sodrge. Nekateri so se tudi lažno izdajali za biriče in konjederce, da jih ne bi vzeli k vojakom, ali uporabili za druge deželne potrebne službe. Seveda ti ljudje niso imeli nobenega premoženja, nobenih dohodkov in so se trumoma klatili od kraja do kraja, od hiše do hiše in zahtevali že omenjeni "*Laufgeld*", poleg tega pa še (posebno na osamljenih kmetijah), živila, kot so špeh, meso, mast in moka, tudi žimo, volno, ter pri tem grozili s pobojem in požigom. Če so bili moški na delu na polju, so znali tudi zvezati ženske (jih tudi posiliti ali pobiti), kmetijo pa oropati in tudi požgati. Izsiljene ali naropane dobrine so nato odnesli v svoje kajže, svoja bivališča ali skrivališča in zakotja, oziroma zanikarne oštarije, kjerkoli že so imeli zatočišča in tam potem popivali, plesali, skakali in se predajali grešnim pohotnostim. Cesar je ugotavljal, da ubogi podložniki od te deželne kuge vedno bolj trpijo, in da jih je oblast dolžna zaščititi. Zato je ukazoval:

1. Vsa deželna sodišča, nadalje mestna in gosposočinska (deželska), vsa sodišča, ki zaposlujejo sodne sluge, sodne sle in konjederce morajo le-te najresneje posvariti in jim dati zadostno plačilo za preživetje, da ne bodo imeli izgovora za nadlegovanje ubožnih podložnikov.
2. Prav tako je treba tem sodnim slugam in konjedercem najstrože prepovedati, da bi v svojih stanovanjih dajali zatočišče tujim sodnim slugam, konjedercem, rabljem, biričem in drugim podobnim, ki so brez gospodarja (brezposelni), kakor tudi ne drugim potujočim. Če pridejo taki k njim, jih morajo takoj prijaviti svojim oblastem.
3. Nobena oblast (sodna, gosposka, občina ali posamezna vas) ne sme dati zatočišča rabljem, sodnim slugam, biričem, konjedercem in podobnim, še manj pa jim dopustiti, da si postavijo bivališče sami ali ga kupijo. Tam, kjer pa taki ljudje že imajo stanovanje, kajžo, naj jo oblasti od njih odkupijo in jih izženejo, kajžo pa prodajo dostojnim ljudem (da se zatre to pokvarjeno in roparsko drhal).
4. Ponavlja deloma iz prejšnjega patenta (1718), da je treba klateže, moške kot ženske, za pet do šest tednov dati v železo in na javna dela, potem pa za vekomaj

izgnati iz dežele. To velja za prvič, če pa se ponovno priplazijo v deželo, pa naj moža pošljejo za leto dni na galejo na veslaško klop, ženo ali priležnico pa z nekaj batinami odženejo kot prvič. V tretje pa gre moža obsoditi na veslaško klop za vedno, ženo pa s pol šilinga in pod prisego, da se nikdar več ne bo vrnila, za vedno izgnati iz dežele.

5. Če se kdo klati po deželi in se izdaja za biriča, rablja ali konjederca (in kot tak prisi za potnino ali miloščino), pa to ni, ga je treba prvič obsoditi na leto dni veslaške klopi, drugič pa na dve leti. Ženo ali konkubino prvič nagnati z nekaj batinami, drugič pa ji dati pol šilinga in z otroki vred pod prisego izgnati za vedno.
6. Da bodo pa vedeli, kolikokrat so katerega že dobili, ga kaznovali, mu je treba prvič na hrbet vrezati in s smodnikom posuti (ter zažgati) številko I, če ga dobe drugič, pa dodati še eno črto (II).

Prav tako je treba kaznovati vse, ki bi dajali zatočišče, naznanjevalce pa nagraditi s tretjino predpisane denarne kazni.

Čez tri leta je moral cesar ugotovljati, da se ne glede na njegove patente številko beračev in klatežev, domačih in tujih, še povečuje. Zato je odrejal, da naj sposobne lovijo in pošiljajo za minimalno plačilo in oskrbo deloma na gradnje utrdb v Beograd in Oršovo (Orsova), deloma v dunajsko poboljševalnico, deloma pa v manufakture – predilnice, tkalnice, vrvarnice. Tuje berače, prav tako tiste, ki iščejo delo, pa ga ne najdejo in morajo

O kaznih za klateže po Karlu VI. (ARS, AS 1, 252)
On penalties applicable for tramps from Karl VI.

tudi beračiti, redovnike, puščavnike, romarje, še posebno pa pohajške biriče, rablje, konjederce in vse druge brez službe in gospodarja pohajajoče ljudi obeh spolov – je treba še posebej preganjati. Prvič zapreti ob kruhu in vodi in izgnati, če jih dobijo ponovno, pa v železje in na javna dela v Beograd ali kam drugam na mejo, ob minimalni oskrbi.

Če so bili ti cesarski patenti morda bolj splošni, namenjeni večim deželam, pa je naslednje leto tudi kranjski deželni glavar Gallenberg ugotavljal, da se po deželi potikajo cigani, berači, pohajači in podobna brezdelna svojat. Proti vsem tem bi glede na cesarske patente že zdavnaj morali najstrože nastopati. Kljub vsemu pa se po mestih in trgih pa tudi po deželi dogajajo zločini, posebno poboji, kraje, detomori. To pa deloma zaradi nemarnega opravljanja službe deželskih sodnikov, mestnih sodnikov, upraviteljev, ter deloma tudi zato, ker so le-ti bolj zainteresirani za zadeve, ki jim prinesejo denar in koristi, kot pa za izvrševanje justice. Tako se pogosto dogaja, da zločinca, ki je zaslužil smrt, obsodijo na denarno kazen in v veliko pohujšanje izpustijo. Ali pa, če ni tožnika, zločinca niti ne preganjajo, da prihranijo pri stroških. Pri pobojih pogosto storilec dovolijo plačati bagatelno odškodnino najbližjim ubitega, storilce same pa obsodijo na denarno kazen, da ima še oblast kaj od tega. Takšno ravnanje je glavar v naprej najstrože in pod kaznijo prepovedoval. Soditi da morajo po zakonih (ne za denarna nadomestila) in preganjati zločince, četudi jih nihče ne prijavi. Prišlo da je že tako daleč, da sodniki na sodiščih po deželi ne morejo zapreti storilcev, ker nimajo primernih zaporov in sposobnih ječarjev. Tako da jetniki zaradi slabih zaporov in nepazljivosti pogosto bežijo (ARS, AS 1, 251, lit. P III-2, 4. 3. 1724).

Vsi ti patenti so bili namenjeni zatiranju tako imenovanega »potujočega prebivalstva«, potepuhov in klatežev, ene od kategorij iz katere so se črpali razbojniki.

Teh ljudi je bilo veliko, niso imeli stalnega prebivališča, bili so izkoreninjeni, doma na cesti. Država se zanje ni brigala, ampak jih je prej preganjala. Bili so brez sredstev in izločeni iz družbe. Bili so proizvod številnih vojn 17. in 18. stoletja, ki so napolnile deželne ceste z odpuščenimi vojaki, dezertjerji, pregnanimi kmeti. Vmes so zašli tudi potujoči rokodelski vajenci, kmetje, ki so jih pregnale slabe letine (ne samo vojske), pa tudi gospodarsko propadli meščani so se znašli med berači na cesti. Zlasti po tridesetletni vojni (1618-1648) se je povečalo število razbojnikov, vagantov in sploh revežev. Država se je zatekala k vedno bolj rigoroznim ukrepom proti tem elementom. Kot smo videli, je izšla cela vrsta mandатов proti vagantom ciganom in podobni »nemarni svojati«. Položaj je bil podoben oziroma enak v celi srednji Evropi, tudi v južni in srednji Nemčiji, Porenju naj bi lovili vagante, domače pošiljali v domače kraje, tuje pa čez mejo. Potujoče, ki bi jih večkrat prijeli, bi lahko usmrtili. Pri malih nemških državicah pa so vaganti imeli na voljo še nebroj meja, da so jih lahko prehajali. Pri tem so se oblasti obnašale tudi varčno in so potepuhe raje hitro spustile naprej, v drugo državo, da so prihranile na odgonskih in zasliševalnih stroških (Küther, 1976, 126).

Patenti so bili pogosti, pogosto so se ponavljali in kar naprej so z Dunaja opozarjali nanje, da naj jih upoštevajo in uresničujejo navodila. To nam daje vedeti, da so bile težave z upoštevanjem in uresničevanjem teh navodil velike. Da pa se ne bi nezaželeni reveži še bolj razmnoževali, se je osrednja cesarska oblast poleg vseh drugih ukrepov krepko zavzemala tudi za preprečevanje porok beračev in revežev, kar pa je seveda že druga zgodba.

TEREZIJANA

Patenti so bili politična, upravna navodila, na zakonskem področju kaznovanja pa je v drugi polovici 18. stoletja Karolino nasledila Terezijana (Constitutio Criminalis Theresiana), obči kazenskopравни red, ki ga je leta 1768 izdala cesarica Marija Terezija. Terezijana ni prinesla kakšnih bistvenih sprememb glede na Karolino. Postopek, ki ga je predpisovala, je bil še vedno popolnoma inkvizicijski, mučenje popolnoma predpisano in omejeno samo na preiskavo tistih dejanj, ki so se kaznovala s smrtjo. Vendar je to že doba, v kateri je Cesare Beccaria napisal svoje delo O zločinih in kaznih (1764), v katerem je zahteval odpravo mučenja in smrtnih kazni. Pomembno prelomnico je dve leti po izdaji Beccarijevega dela, 1766, pomenilo navodilo Marije Terezije, da naj se smrtnih kazni po možnosti nadomestijo s prisilnim delom. S tem so začele v ospredje stopati prostostne kazni in porast števila kaznilnic. Leta 1776 pa je Marija Terezija torturo odpravila (zato je morala preklicati večji del zakonika) (Kambič, 2004, 157).

Na tem mestu, ko je kazenska zakonodaja začela postajati bolj mehka, predvsem z odpravljanjem torture, gre poudariti pomembnost priznanja zločina in pot do priznanja. V obravnavanem obdobju je že dolgo veljalo pravilo, da je priznanje kralj vseh dokazov - »confessio regina probationum« (Vilfan, 1996, 400). Zato so za izvabitev priznanja uporabljali tudi torturo. Najprej so seveda poskusili zlepa, tako pridobljena izjava je bila »gütige Aussage«, če pa to ni zaleglo, oziroma so se zasliševalci želeli prepričati, da zaslišanec ni ohranil še kaj zase, je sledilo mučenje in taki izjavi so rekli »peinliche Aussage.« Rezultate zaslišanja so strnili v »Urgicht,« to je povzetek vseh priznanj, v katerem so naštetni vsi zločini zaslišanca (Alauf). Zlasti če ni bilo prič, je bilo glavno priznanje. Da je priznanje veljalo, če je bilo izvabljeno z mučenjem, je moral obdolženec nato ponoviti priznanje brez mučenja in če si je zaslišanec takrat premislil, je spet sledilo mučenje... (Küther, 1976, 127; Weichenberger, 2008, 152). Če pa so zaslišanci mučenje zdržali, so bili oproščeni, zato je tudi razumljivo, da je bilo za organizirane razbojnike (pri nas recimo za rokovnjače) zelo pomembno psihološko in, da tako rečemo, bolečinsko utrjevanje svojega naraščaja. V prvi vrsti seveda zato, da ne bi izdali drugih.

Že leta 1767 je Beccarijevo zavzemanje za odpravo mučenja napadel znameniti francoski pravnik Muyart de Vouglans, ki je ogorčeno razglasil načelo enakosti kaznovanja ljudi za absurdno, predvsem pa je vneto zagovarjal torturo, češ da »lahko najdemo kakšen primer v enem stoletju, ko je kdo nedolžen priznal krivdo zaradi mučenja, toda hkrati lahko navedemo milijon primerov, ki dokazujejo, da bi brez tega sredstva ostalo nekaznovano pretežno število najhujših zločinov, kot so umori, požigi, cestni ropi...« (Studen, 2004, 89).

In kot se je izkazalo v praksi, je imel v precejšnji meri prav. To je lepo videti v kazenskih primerih iz prve polovice 19. stoletja, v katerih je zelo veliko oprostitev roparjev zaradi nezadostnosti dokazov, četudi je iz zbranega materiala dovolj očitno, da gre za krivca. Vendar pa je sodišče moralo ugotavljati, da je premalo za stek okoliščin, zakrknjenec ni hotel priznati, prič ni bilo (ali pa je bila samo ena, ali premlada za zaprisego) – in osumljence so zaradi pomanjkanja dokazov izpuščali, kot bi rekli z danes priljubljeno frazo – po tekočem traku. Po pravilu je šlo za izkušene lopove, kakšen prvopristopnik pa se je zlomil, priznal in takoj dobil nekaj let težke ječe. Priznanje so mu šteli samo za olajše-

valno okoliščino, če pa ne bi priznal, bi bil oproščen. Tako da tudi danes razširjeno javno spoznanje, da če priznaš, se ti pol oprostijo, če ne priznaš, pa vse, še kako drži in je vedno držalo. Vsaj od Beccarie dalje, ko se je sodstvo, oziroma kaznovanje »pomehkužilo«...

VLAŠKI RAZBOJNIKI

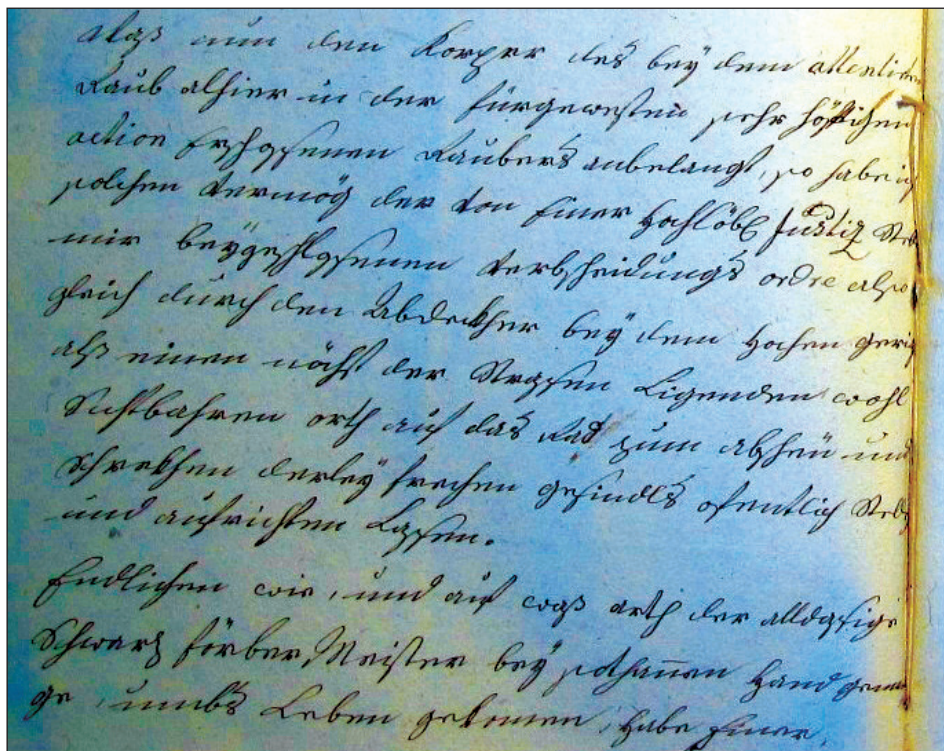
Seveda pa pot od salonskega modrovanja do uveljavitve ni bila tako hitra. Ravno v času, ko si je Beccaria predstavljal, kako grozno bi bilo, če bi ga mučili (Foucault, 1984, 75-76)¹, je kaznovanje vlaških roparjev, ki so vdirali na Kranjsko, potekalo »še po starem«. Res pa da gre za primere, povezane z Vojno Krajino, kjer so še precej časa veljale drugačne razmere, bolj strogi zakoni.

Cesarski dvorni vojni svet je januarja 1764 izdal ukaz glede kaznovanja tistih, ki roparjem v karlovškem generalatu dajejo zatočišče ali jih skrivajo. Po tem ukazu so lahko takšne usmrtili takoj po sodbi izrednega oziroma vojaškega sodišča, brez poprejšnjega zaslišanja. O vsakem takem primeru so morali poročati vojnemu svetu. Takšno kaznovalno usmrtitev naj bi izvedli z obešanjem in javnim razobešanjem prikrivačev. Vendar pa brez požiga hiše prikrivalca, da ne bi po krivem kaznovali drugih v skupnosti živčih, ki s prikrievanjem ne bi imeli nič. Uničenje hiše je bilo dovoljeno primeru, da bi vsi v hiši vedeli za to prikrievanje (ARS, AS 7, 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, 2).

Da so te ukaze tudi izpolnjevali, nam potrjuje poročilo, ki je bilo iz Karlovca poslano kranjskemu deželnemu glavarstvu maja 1764. V njem so poročali, da se trudijo na vse moči ustaviti vpade turških roparjev. Prejšnje leto so ujeli turškega roparja Fazila Malbašo in ta je po 84 dneh zaslišanja izdal še šest tovarišev iz ogulinskega regimenta, kjer so bili najprej cesarski vojaki, potem pa naj bi zaradi hudih vojaških pohodov prebežali v Turčijo. Od teh so jih pet usmrtili na kolesu, tri nato razčetrili, obglavili še mati od enega kot njihovo prikrivačico, enega so povsem razsekali na pogorišču njegove stanice, eno hišo so podrli, drugo zažgali. Glave in četrtine njihovih teles so razstavili in razobesili deloma na mestu njihovih hiš, deloma ob različnih poteh in na štirih krajih karlovške ceste – v strah in opozorilo. Sicer pa da nihče od njih kljub najostrejšemu kazenskemu izpraševanju (mučenju) ni priznal nobenega ropa (očitno je torej klonil samo Fazil). Poročevalec, baron Beck, je zapisal, da so ti plenilci prihajali prav iz Bosne in se tja vračali, zato da bodo stopili v stik z bosenskim pašo, ko bodo z najstrožjimi zasliševanji izvedeli, iz katerih turških (bosenskih) vasi prihajajo. Malbašo pa da bodo mučili še naprej, da bi povedal še kaj več o roparskih pohodih v Vojno Krajino in dalje na Kranjsko (ARS AS 7, 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, 12).

V zvezi z vlaškimi vpadi je avstrijsko oblast najbolj skrbela varnost na glavnih cestnih prometnicah, veliko bolj kot varnost vasi in posameznih gosposčin. Na glavnih cestah in ob njih je bilo seveda največ plena, zato so roparje tudi najbolj privlačile. Eden mnogih takih ropov se je leta 1765 zgodil na Planini. O vdoru osemnajstglave vlaške bande so poročali avgusta 1765, opazili so jih na glavni komercialni cesti med Ljubljano in Trstom (ARS, AS 7,

1 Reformatorji v drugi polovici 18. stoletja so v svojih zahtevah po odpravi muk imeli najprej pred očmi kaznovalno, razkazovalno mučenje.

Trupli razbojnikov so (še) leta 1768 v Ribnici razstavili za vzbujanje strahu (ARS, AS 7, 60)
 Bodies of brigands are (yet) in 1768 exhibited in Ribnica for inspiring fear

58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, 17), 25. 8. 1765 pa so nato na Planini “zagrešili rop in strahovite umore”. Pri tem napadu sta bila ranjena tudi dva roparja in enega so ujeli (ARS, AS 7, 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, 45). Ranjenemu in ujetemu roparju je bilo ime Sekan Mandič, star je bil 18 let (po svojih besedah, ocenili so, da je star 24–25 let), rojen v Krajini, bil je “krščen Vlah”, brez poklica in v domači vasi za pastirja. Roparji naj bi ga na svoji poti pobrali kar s paše in ker kot pastir ni imel orožja, so mu rekli, da ga bo dobil med potjo, ko bodo šli ropat na Kranjsko, prav tako seveda del plena. Mandič je na zaslišanju najprej dejal, da mu niso hoteli povedati kdo so in od kod, da jih ne bi mogel izdati, če bi ga ujeli. Po nadaljnjem zaslišanju (mučenju) pa se je potem za osem njih le spomnil, kdo so in od kod. Bili da so turški Vlaha – harambaša je bil Lazo Radakovič (ARS, AS 7, 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, 32). Ujetega Sekana Mandiča, krščenega Vlaha, so nato 14. 4. 1766 usmrtili s kolesom (ARS, AS 7, 59 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 2).

V letu 1768 so razbojniki napadli trg Ribnico (28. junija). Po poročilu upravnika gospostva Ribnica je okrog polnoči šestnajstglava vlaška razbojniška banda prišla pred trg Ribnico. S seboj so imeli lestve, da bi se povzpeli preko obzidja na grad, da bi, kot piše upravnik, najprej oropali njega, nato župnišče in nato še hiše v trgu. Vendar pa so jih

meščani opazili, se jim z vojaki povsem približali, prvi ustrelili in korporal je enega takoj ubil, po krvavih sledih pa so skleпали, da je moralo biti še štiri ali pet težje ranjenih. Vendar so tudi roparji, preden so se razbežali, do smrti pobili barvarskega mojstra in laže ranili vojaka. Roparje so zasedovali in naslednji dan so v grmovju odkrili ranjenega "turškega roparja" in ga ustrelili. Trupli obeh ubitih razbojnikov so nato vpeli na kolo in razstavili pri cesti za strah (ARS, AS 7, 60 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 4).

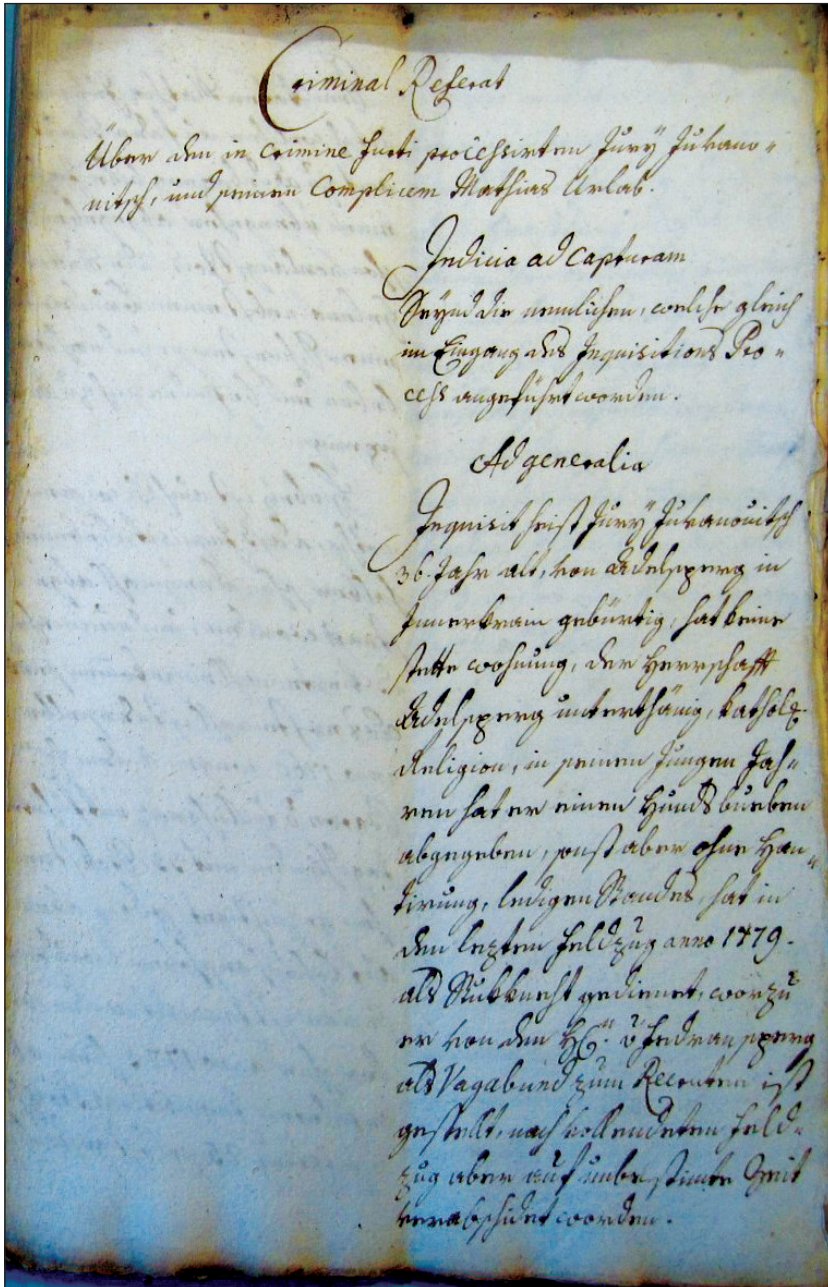
Iz teh primerov lahko vidimo, da kaznovano in strašno razčvetverjanje ter razstavljanje razbojniških trupel na Kranjskem tudi v drugi polovici 18. stoletja še ni izginilo, res pa da je bilo to v povezavi z nekako na pol vojnim stanjem, oziroma rezervirano za dednega sovražnika. Na, da tako rečemo "civilnem" področju, pa je v tem času, v drugi polovici 18. stoletja prišlo do zelo velikih sprememb v "zasliševalni in kaznovalni politiki." Kot smo videli iz rabljeve kronike, so v prvi polovici tatovom sekali glave brez pardona, vsaj večjim in nepoboljšljivim. Tat kot je bil Gregor Alauf, ki je kradel takorekoč dnevno, pa čeprav samo malenkosti in največkrat hrano, ni imel v tistem času nobene možnosti, da ostane živ. V drugi polovici 18. stoletja pa je bilo to že bistveno drugače. Poglejmo si primer nepoboljšljivega tatu iz sedemdesetih in osemdesetih let, Jurija Juranoviča (ARS, AS 307, 26. 8. 1773; 211/1781).

JURIJ JURANOVIČ

Jurij je bil rojen približno leta 1745 v Postojni, brez stalnega prebivališča, podložen postojnski gosposki, Mati Helena je še živela v Postojni, prav tako en brat in ena sestra, oče, dolga leta mitninskemu uradu v Postojni znan prestopnik, pa je bil že precej časa mrtev.

Jurij je bil prvič kaznovan zaradi kraje leta 1769, ko je bil pri gospodu von Schildenfeldu v Postojni njegov psar in mu je ukradel štiri lovske pse. Zanje je pri polhograjskem baronu dobil 5 gld in 23 kr, pri okrajni gosposki pa še devet dni aresta in 35 udarcev s palico. Ko že ni bil več v pasji službi, je prelatu v Bistri ukradel dva lovska psa in jih ponovno prodal polhograjskemu baronu za 4 gld 15 kr. Polhograjski baron (Mark Anton III.) očitno ni bil preveč izbirčen glede izvora psov. Jurija so prijeli in ga leta 1770 na gospostvu Planina poleg tega obravnavali še zaradi petih drugih kraj, od katerih so tri znesle za 12 gld 11 kr, kar je bilo dovolj za leto dni prisilnega dela na tržaški utrdbi.

Po odpustitvi z del na utrdbi, 2. 4. 1771, je zagrešil pet novih dejanj. V maju 1773 je najprej nedaleč od Cerknice ukradel konja iz hleva in ga prodal dalje za manj kot pol realne vrednosti (3 gld 24 kr). Čez dva dni je ukradel kravo s paše in jo spet prodal za dobro polovico vrednosti (vredno 14 gld je prodal za 7 gld 56 kr). V tretjem majskem podvigu pa je županu Unca ponoči iz sobe ukradel puško v vrednosti 6 gld in srajco za 51 kr in nadalje neznanemu kramarju šest rut. V začetku junija je pri belem dnevu, ko nikogar ni bilo doma, kajžarju iz Zgornjega Logatca ukradel suknjo. In nazadnje, petič, je 12. junija proti deseti zvečer na deželni cesti, v hrušiškem gozdu, z voza z nožem odrezal na zadnjem koncu z vrvmi privezано potovalno skrinjo z različnimi predmeti. Kočijaž je to krajo javno naznanil v cerkvi v Zgornjem Logatcu. Verjetno je bilo ravno to usodno za Juranoviča, ki so ga prijeli naslednji dan pri prodaji ukradenega blaga na Hoterdščici.

Zaslišanje Jurija Juranoviča (ARS, AS 307, 211/1781)
Interrogation of Jurij Juranovič

V preiskavi na okrajni gosposki je vse priznal in skoraj vse ukradene stvari so našli pri ljudeh, katere je navedel, da jim jih je prodal, s potovalno skrinjo vred pa so ga prepeljali na kazensko sodišče v Ljubljano. Tam je preiskovanec med drugim izpovedal, da odkar je zapustil službo, je bil bolj malo med ljudmi, ampak več v gozdu, kjer se je preživljal s sicer strogo prepovedanim krivolovom. Šlo pa je tudi za krajo, ker je divjačino prodajal oziroma menjal za drugo blago.

Vsega skupaj so mu naračunali, da je ukradel za 113 gld 48 kr, dejanske škode pa napravil za 56 gld 37 kr (odšteli so vrnjeno blago). Po kazenskem zakoniku je bilo spodobno kaznovanje kraje konopec (Terezijana je predvidevala, člen 94, §10), za vrednost nad 25 gld obešanje). Vendar pa se je pri dotičnem delinkventu preiskovalni sodnik spraševal, ali zasluži tako strogo kaznen glede na olajševalne okoliščine. Te pa so bile:

1. je kradel iz stiske, v času, ko ni imel nobene službe.
2. so razen ene same malenkosti vse njegove stranke dobile ukradeno povrnjeno in je zato
3. od vseh petih dejanj imel koristi za nič več kot 14 gld 14 kr (ker je ukradeno prodajal krepko pod ceno).

Po drugi strani pa se je glede na oteževalne okoliščine sodniku zdel storilec povsem primeren za običajno kaznen. Te pa so bile:

1. je bil že dvakrat zaprt, pa se še ni poboljšal, ampak vedno znova začel krasti. Je torej nepoboljšljiv in ga je po Terezijani (člen 94, §10) kaznovati s smrtjo.
2. sta bili poleg kraja na domu posebno težki dejanji odgon krave s paše in kraja skrinje s koleslja na javni cesti, kar je cestni rop.
3. je pri svojem prijjetju potegnil nož, da bi se branil, torej bi lahko koga ubil ali ranil.
4. je bil od aprila 1773 največ v gozdu in se preživljal z divjim lovom.
5. četudi je bil v stiski, bi si lahko našel kakšno skromno delo ali se preživljal z beračenjem.
6. kljub temu, da je bilo skoraj vse ukradeno povrnjeno, pa je bilo pri tem škode za 56 gld 37 kr, kar je povsem zadostovalo za smrtno kaznen. Preiskovalni sodnik je zato 26. 8. 1773 svoje delo sklenil z mnenjem, da bi ga bilo z obešanjem spraviti od živih k mrtvim. Nazadnje je bila kaznen le bolj mila, dobil je štiri leta in ker ga zaradi kile niso mogli poslati (nazaj) na šance v Trst, so ga obsodili „*ad labores publicos*“, kar je pomenilo, da je moral štiri leta v železju pometati ljubljanske ulice.

Po slabih štirih letih komunalne dejavnosti, so ga 20. junija 1777 izpustili, v upanju, da ga na deželnem sodišču ne bodo nikdar več videli. Po izpustitvi se je klatil po Trstu, Kranjski in Štajerski, dokler ga niso o postu 1778 zgrabili kot potepuha, ga vtaknili v vojsko in naslednje leto poslali na vojno na Češko kot topničarja („*Kanonierknecht*“) in ga nato po vrnitvi odpustili iz vojske za nedoločen čas.

Že leta 1781 pa se je Juranovič ponovno znašel v kazenski preiskavi, skupaj s tatiškim tovarišem Matjažem Urlaubom. Tokrat je preiskava potekala za njegove podvige od takrat dalje, ko so ga odpustili iz vojske. Za ta dejanja je zapisal preiskovalni sodnik, da se bo držal samo tistega, kar je preiskovanec priznal sam, ali je bilo uradno prijavitelno, ne pa tudi tistega, kar ve on sam „*ex privata scientia*“, pa da bo že tega čisto dovolj, oziroma preveč. Tokrat so mu našteali:

1. prejo in sukanec (lastnik dobil nazaj).
2. platno, suknjo, škornje (večino blaga dobil lastnik nazaj).
3. prejo, stenj za sveče, dve vreči – prazni (del dobil lastnik nazaj).
4. kot priznani izvedenec za pse je ukradel mladega psa lovcu gospostva Planina. Psa je lovec dobil nazaj, vendar že tako naj ne bi bil nič vreden, ker je bil namenjen za pokončanje.
5. puško, ožlebljeno cev za puško, torbo v kateri je bil rog s smodnikom, nadalje par čevljev, par nogavic, suknjo in klobuk.
6. iz zaprtega pesjaka je ukradel grofu von Bambergu z Brda tri lovske pse in jih nato prodal grofu Sigmundu von Thurnu v Celju za 4 gld 28 kr (vredni pa naj bi bili 3 dukate, oziroma 12 gld 42 kr). Lovec grofa von Bamberga z Brda je moral za odkup dveh psov plačati 6 gld.
7. platno, prejo, predpasnik, ženski jopič (delno povrnjeno).
8. v Gotovljah na Štajerskem je pri kaplanu prislonil lestev in mu ukradel 8 platnenih srajc, 2 para nogavic, 2 spalni čepici in namizni prt. Razen ene srajce je dobil kaplan perilo nazaj.
9. v neki kajži ukradel platnen suknjič in zelene naramnice. To dvojje je oškodovani kmet dobil nazaj.

Od vseh kraj skupaj, če so odšteli vrnjeno, je obtoženca bremenilo 33 gld 39 kr, kar je bilo ponovno dovolj za vrv. Seveda so se tudi tokrat nudile v presojo olajševalne in oteževalne okoliščine. Olajševalne so bile:

1. je bil v veliki revščini in (pravzaprav) nagoti, saj so mu po končani vojni, ko so ga odpustili, vzeli vso obleko, razen srajce in hlač.
2. je bilo treba upoštevati, da bi se ga večina branila vzeti v službo v tako slabi obleki, ko bi jo tudi iskal, službo namreč.
3. je bilo veliko stvari okradenim povrnjeno.
4. je obljubil poboljšanje.

Oteževalne okoliščine pa so bile:

1. je bil že trikrat kaznovan zaradi kraje in se še ni poboljšal.
2. je bil nepoboljšljiv kriminallec in ni bilo upanja na poboljšanje.
3. je breme prejšnjega kaznovanja znašalo 56 gld 37 kr, sedanje pa tudi presehalo 30 gld.
4. so upoštevali, da je že pri sodbi leta 1773 obtoženi dobil dva glasova za smrtno kazen in torej ni znal ceniti olajšanja na štiriletno pometanje ulic.
5. je bila večina njegovih dejanj „vstopnih“ (verjetno tudi vlomnih).
6. je obtožencu malo pomagalo dejstvo, da so bile ukradene stvari povrnjene, ker jih ni vrnil sam iz kesanja, ampak so mu bile odvzete proti njegovi volji, ko so ga prijeli.
7. je med zaslišanjem hlinil vročico, saj je po izjavi Urlauba pred prijettjem naj ne bi imel.
8. ga potreba in reva ne moreta rešiti kazni, ker je zdravniški pregled ugotovil, da je zdravega telesa, udov in moči. Lahko bi torej služil, ali vsaj beračil, je menil preiskovalni sodnik, sicer da bi vsi za nedoločen čas odpuščeni vojaki lahko kradli

(!). Zato se je zavzel, da ga kot nepoboljšljivega obesijo (31. 3. 1781).

Juranovičev tovariš, Matjaž Urlaub je bil rojen v Krašnji, 26 let star, zrasel na Štajerskem, podložen gospostvu Ostrovica, brez stalnega bivališča. Bil je zraven samo pri prvem dejanju in se je nato sam prijavil ter prebil enajst mesecev v preiskovalnem zaporu zaradi dolgotrajnega zaslišanja Juranoviča. Zato je preiskovalni sodnik menil, da bo dovolj, če še nadaljnega pol leta pometa ceste.

Osem sodnikov in predsedujoči je nato presodilo. Prvi sodnik se je najprej strinjal s preiskovalnim sodnikom glede Juranoviča, vendar pa se je umaknil, ker bi bilo treba po dvorni odločbi vse smrtne obsodbe najprej posredovati vrhovnemu sodišču v presojo. Glede Urlauba pa je bil mnenja, da se ga po dvanajstih udarcih s palico odžene v Ostrovico. Drugi je soglašal z referentom glede Juranoviča, glede Urlauba pa je bil za 25 udarcev s palico. Tretji je soglašal glede Juranoviča, za Urlauba pa povišal tepežkanje na 30 udarcev. Za nadaljnje sodniške odločitve so zapisali, da se je četrti odločil kot tretji, peti kot prvi, šesti kot tretji, sedmi kot drugi in osmi kot prvi. To je pomenilo, da so Juranoviča s petimi glasovi proti trem obsodili na smrt z obešanjem, Urlauba pa na 25 udarcev s palico.

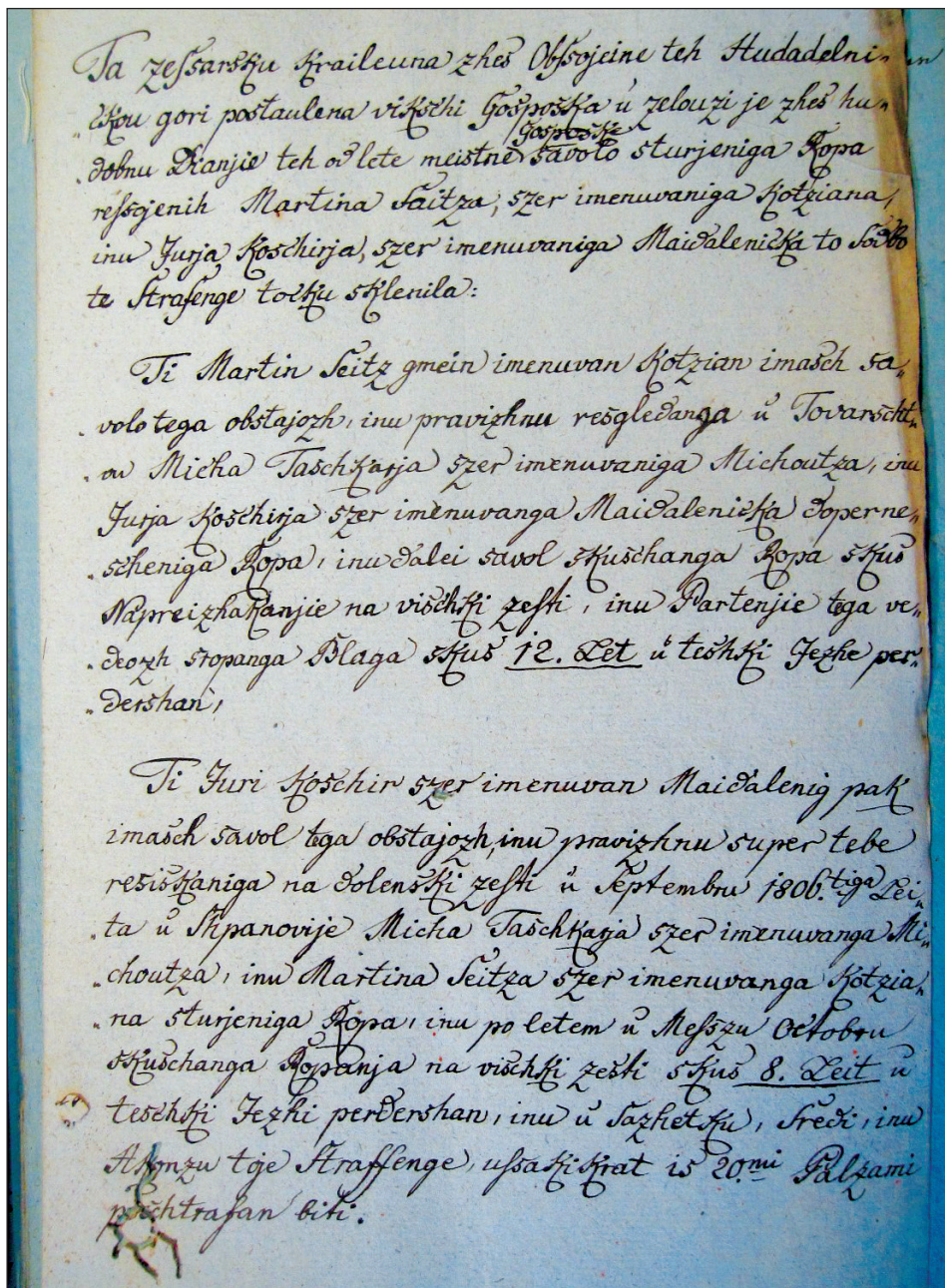
V zadevi pa se je ohranil še koncept pisma (brez datuma), v katerem se je deželno sodišče obračalo na cesarja, češ da so poslali sodbo v presojo na vrhovno sodišče, od koder so jim sporočili, da naj počakajo na odgovor, sedaj pa da sprašujejo, kaj naj napišejo v poročilo, ali bo Juranovič obsojen na smrt ali na deset let prisilnega dela na tržaških šancah. Šlo je torej za urgenco, ki je dala slutiti, da je za Juranoviča vseeno še obstajala možnost, da se ponovno izmaže (samo) s prisilnim delom.

Če torej primer Jurija Juranoviča primerjamo z onim Gregorja Alaufa z začetka stoletja, lahko za Alaufa rečemo, da je mogoče imel malo več primerov (ki pa se jih je glede na tedanjo obliko zasliševanja tudi lažje izpovedal), kot Juranovič, ki pa je imel na vesti težje kraje. Velika razlika pa je bila očitno v postopku. V sodbi Alaufa so našete njegove kraje in na koncu povsem kratko, da so sodniki sklenili, da ga predajajo rablju, ki ga bo s cesarskim mečem „iz življenja v smrt hinrihtal“, naknadno je pripisan še en stavek o izvršeni kazni. Veliko več pa so si dali sodniki opraviti z Juranovičem, 70 let pozneje.

OD JOŽEFA II. DO FRANCA II.

Nedvomno se je glede na prvo polovico 18. stoletja razlikoval že sam postopek proti obdolžencu, kazni so bile blažje, tudi za nepoboljšljive tatove in za roparje, za katere je bila prej smrtna kazen takorekoč obvezna. Se pa da opaziti tudi določena nesorazmerja, oziroma neprimerljivost v posameznih primerih kaznovanja, in pa, neverjetno veliko je opustitev pregona zaradi nezadostnosti dokazov.

Poglejmo si primer Pavla Lisjaka, vulgo Damerla, alias Mesarja, ki so ga v letu 1779 pobrali na cesti, ko so imeli pogon na potepuhe in ga odvedli pred sodišče okrajne gosposke Smlednik, kjer je priznal, da je kradel in da je pobegnil iz ječe. Zaradi osmih tatvin je bil obsojen na dve leti stroge ječe. Zagovarjal se je, da mu ni lahko, da je žena bolna, da je brez dela, ker da ga pri treh otrocih težko kdo vzame v službo (!) in obljubljal je poboljšanje. Sodnik ga je najprej obsodil na deset let ječe in petnajst udarcev ob nastopu kazni ter še na petnajst po prestani kazni, nato so mu zmanjšali kazen na osem let in končno na

Sodba v slovenščini za Martina Zajca in Jurija Koširja (AS 307, 353/1807).
 Judgment in Slovenian for Martin Zajc and Jurij Košir

šest let in po sedemnajst udarcev ob nastopu in koncu kazni. Torej pobegli jetnik, ki je že tako dobil samo (glede na prvo polovico stoletja) dve leti za osem tatvin, je nazadnje dobil vsega šest let (ARS, AS 307, 1779).

Če pogledamo naprej, so decembra 1793 obsodili cestnega roparja Antona Rožiča na petnajst let težke ječe z javnim delom v okovih. Povrniti bi moral tudi škodo oropanemu (424 gld 15 kr). Sicer je bil v preiskavi še v zvezi sedmih drugih ropov, vendar so ga glede teh oprostili zaradi pomanjkanja dokazov. Cestni ropar je torej dobil najmanjšo zagroženo kazen za rop², s tem, da je bil v preiskavi še zaradi sedmih, ki mu jih niso mogli dokazati (ARS, AS 307, 10. 12. 1793).

Zanimiv je tudi primer 50 letnega dninarja Gašperja Gabra, ki se je sicer preživljal z zdravljenjem krav in popravljanjem ur. Leta 1794 je sosedu v Šiški ukradel špeh, mast, prekajeno meso, ajdo, laneno platno, prejo, mesene klobase, dva kolača in za povrh še smetano. Vsega skupaj za 23 gld 47 kr. Najprej so ga obsodili na osem let zapora in javno delo, ter povrnitev škode sosedu, kar je prav gotovo v nesorazmerju do kazni za kakšnega nepopoljšljivega lopova ali za cestnega roparja. Preden so ga poslali na prestajanje kazni mu je prizivno sodišče vendarle zmanjšalo kazen na vsega tri mesece javnega dela, primernega telesni moči, z enodnevnim postom vsak teden (ob kruhu in vodi) (ARS, AS 307, 77/1794).

Z zadnjima primeroma smo že vstopili v dobo naslednjega kazenskega zakonika, in sicer cesarja Jožefa II., ki je leta 1787 izdal svoj Zakonik o zločinstvih in njihovem kaznovanju (Constitutio Criminalis Josephina), ki je med drugim odpravil smrtno kazen, z izjemo obsodb pred naglimi sodišči, in izenačil pravo za vse sloje. Še vedno pa je njegov zakonik določal vžiganje sramotilnih znamenj in različne oblike tepeža ter kazen prikovanja v ječi. Sam postopek je normiral naslednje leto z Občim redom za kazenska sodišča. Postopek je bil še vedno inkvizicijski in je izrecno prepovedoval postavitev zagovornika. Ker je bila tortura prepovedana, so uvedli posebne kazni za nepokorščino oziroma laž v fazi preiskave, kar je pomenilo, da so smeli storilca celo tepsti s palico (če ni hotel odgovarjati, ali je lagal). S tem redom je tudi obnovil kazen vlečenja ladij za vse, ki so bili obsojeni na strogi zapor in javna dela. To je sicer že leta 1790 odpravil njegov brat Leopold II, kot tudi javno kazen s tepežem, vse vrste vžiganja znamenj in prikovanje (Kambič, 2004, 158-159).

Glede vlečenja ladij, se nam je v arhivskih virih ohranil primer iz leta 1789, in sicer seznam kaznjencev v ljubljanskem okrožju, ki so bili primerni za vleko ladij. Našteti so bili samo trije:

- Andrej Glažar, star 26 let, gospostvo Jama, (deželsko sodišče Logatec), kmečki hlapec, leta 1788 zaradi kraje obsojen na osem let zapora in javno delo, dvakrat na teden naj bi dobival funt mesa, drugače pa kruh in vodo.
- Damian Würstl iz Vidma na Dolenjskem, je bil star 20 let, pek, prav tako zaradi kraje leta 1788 obsojen na osem let zapora in javno delo, dvakrat na teden naj bi dobival funt mesa, drugače pa kruh in vodo.
- Florian Jedof, je bil star 26 let, spadal je pod deželsko sodišče Loka, leta 1788 so ga obsodili, da je kriv »najtežjega suma« (*»schwersten Verdacht«*) roparskega umora in

2 Zakonik o zločinstvih in njihovem kaznovanju, §§ 23, 167.

za to je dobil 5 let težke ječe in javna dela primerna njegovim močem, vsakega 31. 12. pa še 20 udarcev s palico (ARS, AS 14, 244, reg. II., 287, 1789).

To je sicer samo seznam primernih za vleko, ne vemo pa, ali so jih tudi res poslali na vleko.

In tako smo že pri cesarju Francu II. in njegovem Zakonu o hudodelstvih in težkih policijskih prestopkih iz leta 1803, s katerim je prišlo do odločilnega uveljavljanja prostostnih kazni, čeprav je za večje število dejanj zopet predvidel smrtno kazen. Kazenski postopek je še vedno inkvizicijski, še vedno so lahko preiskovanca ali obsojenca telesno kaznovali zaradi nepokornega obnašanja. Sprejem negativne zakonske dokazne maksime, po kateri zakon predpisuje kakovost in količino dokazov, brez katerih sodnik ne sme obsoditi obtoženca, pa pomeni, da so zločince še večkrat izpuščali zaradi nezadostnih dokazov.

Poglejmo si še primer roparjev, obravnavanih po novem zakonu.

Novembra 1806 se je na zaloški cesti, blizu Zaloga zgodil klasičen cestni rop. Razbojnika sta skočila iz gozda, eden je prijel konja za uzdo, drugi pa je udaril s krepelom voznika po glavi in nato sta ga oropala. Ranjeni voznik se je zatem še uspel privleči do Zaloga, kjer je takoj legel, povedal kaj se mu je zgodilo in za posledicami rane na glavi naslednji dan umrl.

Roparja so prijeli in eden je na zaslišanju priznal še druge grehe. Že pred ropom pri Zalogu naj bi namreč izvedel rop na dolenjski cesti še z dvema pajdašema, eden je bil sodrug pri ropu na Zaloški, drugi pa je bil tudi v preiskovalnem zaporu. Izpovedal je, da so najprej nekaj spili v točilnici pri sv. Jakobu, nato pa šli na Dolenjko in napadli dva pijana kmeta, ki sta se vračala iz Ljubljane ter jima pobrali približno za deset goldinarjev denarja. Po napadu so se vrnili nazaj v Ljubljano pit pivo in žganje pri Špitalskem mostu in si razdelit plen. Zanimivo pri tem ropu pa je bilo, da kljub vztrajnemu poizvedovanju niso mogli najti žrtev ropa in preiskovalni sodnik se je najprej spraševal, ali ga sploh lahko preiskujejo oziroma priznajo, da je bil, ker po § 400 kazenskega zakonika samo priznanje storilca še ni zadosten dokaz. Vendar je v nadaljevanju dejanje najprej priznal še en sokrivec in to je bil po § 410 zadosten dokaz, tretji pa je še vedno tajil.

Nadalje sta dva od teh roparjev priznala, da so že nekoč, še prej, prežali za ropom na viški cesti, vendar je tretji ropar tudi to zanikal in spet ni bilo drugih dokazov, kot navedbe prvih dveh lopovov. Sodniku se je ponovno postavljalo vprašanje, ali gre jemati dejanje za izvršeno in dokazano. Kakorkoli, po dolgotrajnem zaslišanju (od 28. 12. 1806 do 7. 11. 1807) je eden od roparjev za rop na Dolenjki in za čakanje na Viški dobil dvanajst let težke ječe, povrnitev oskrbnih stroškov in plačilo dvanajstih goldinarjev sodne takse. Glede glavnega, torej roparskega uboja na zaloški pa je bil oproščen zaradi pomanjkanja dokazov.

Drugega roparja so v Ljubljani obsodili na enajst let težke ječe, vendar mu jo je marca 1808 apelacijsko sodišče v Celovcu zmanjšalo na osem let, z dodatkom po 20 udarcev s palico na začetku, v sredini in ob koncu prestajanja kazni (AS 307, 353/1807).

ZAPORNE KAZNI IN POMANJKANJE DOKAZOV

V 19. stoletju je zapor kot kazen za zločin v celoti nadomestil (javno) mučenje. Vendar pa je javnost, ki se je s splošnim razvojem vedno glasneje oglašala, menila, da je zapor za

kriminalce vse predober. Mogoče bi bilo tukaj na mestu, da ponovimo znane izjave Jožefa II., Zgodnje Danice in Trdine (Stariha, 2002, 131-132).

Cesar Jožef II. je leta 1784 obiskal Ljubljano in ugotavljal, da se kaznjencem pre-dobro godi, saj so imeli postelje v zakurjenih sobah, njihovo delo pa se je omejevalo na prejo in pometanje ulic. Zahteval je, da se uporabljajo le trda ležišča, naj se hrana omeji na kruh in vodo in naj se kaznjencem ne plačuje njihovo delo dosti več kot štiri krajcarje na dan (Vilfan, 1986). Javno mnenje je zahtevalo, in zahteva še danes, da kazen za zločin mora biti in da je pravično, če obsojenec bolj trpi kot pošteni ljudje oziroma oškodovani zaradi zločina. Kritike kaznilniškega sistema v prvi polovici 19. stoletja so med drugim poudarjale, da dostikrat reveži in celo delavci bolj stradajo kot jetniki, saj da so ti manj lačni, imajo redno prehrano, streho nad glavo in ne prezebajo. Leta 1851 je pisala Zgodnja Danica: *"Wiener Bote piše iz L., de je neki na tri tedne obsojeni 12 letni hudobec rekel, 'de mu je ta kazin premajhna', in de 'večji (daljši) kazni prosi, kjer se mu v ječi boljši godi, kot doma, in pristavi, de to govorjenje bo mende ondajni mestni sodnii priložnost dalo, tega zanemarjeniga dečka v kako obravnavno napravo (öffentliche Anstalt) spraviti. To je vse prav in pa dobro, vendar mislimo, de bi tako že velikrat slišano spoznanje od strani obsojenih moglo tudi sodnijam po naši deželi oči odpreti, de bi s potepuhi in tatovi po ječah ojstrejši ravnali, ker je skoz in skoz po deželi znano, de se veliko potepuhov ječe kar nič ne boji, in večkrat se je že permerilo, de se je spušeni hudodelnik nalaš zopet kje lotil krasti, de so ga le vnovič zaperli in dobro redili. Ako bi sodnije dobro pomislile, kako britko je kmetu, ko mu taki potepuh enkrat požre, kar je on let in dan, ali dolge leta, s potam v obrazu spravljal, in ga velikrat tako ogolijo, de mora ubogi kmet prihodnjo nedeljo obleko na posodo jemati, ako hoče v cerkev (kar se je nedolgo na L... neki gospodinji zgodilo); je gotovo, de bi hudobii veliko ojstrejši na pete stopali, in de bi jih po ječah pokorili, kakor so vredni. En sam glas po vsi deželi je: 'Kaj pomaga, če ga enmalo zaprejo, ko ga nič ne štrafajo; notri ga dobro rede, de toliko hudobniši vun pride,' in vsak kmet ve povedati, kako varno je bilo ob poprejšnjih časih premoženje, ko so tatove in roparje ojstro kaznovali. Zavoljo tega se cele trope malopridnežev okoli klati, ki podnevi jedo in pijo, po noči pa kradejo in ropajo, in če se ne bo začelo ojstro ž njimi delati, jih bo zmiram več, ker je letna slaba, malopridnež delati noče, jesti in piti pa vselej dobro hoče"* (Zgodnja Danica, 20. 3. 1851).

Mnenje, da se s zločinci postopa preblago, je bilo razširjeno tudi na Hrvaškem, kar nam je v svojih zapisih ohranil Janez Trdina: *"Omeniti moram, da prosto ljudstvo ni odobravalo brezpogojno uradovanja in postopanja 'kranjskih' sodnikov. Grajal je posebno to, da imajo hudodelci v ječah tako dobro in obilno hrano, ki je mnogo boljša nego v marsikoji trdni kmečki hiši. Dejali so mi povsod, da je za take malopridneže dovolj, ako se jim da opoldne malo ričeta in vode, sicer pa le ovsenjak, in še to pičo, da bi si morali prislužiti sami s trdim delom"* (Trdina, 1951, 340).

Takšno je bilo mnenje »poštenih ljudi« že precej globoko v 19. stoletju, ko neposrednega spomina na mučenje in javno mrcvarjenje trupel že ni bilo več. Osumljenci in kaznjenci so pridobivali vedno več pravic. Prvi v samem postopku, ki je zahteval vedno več zanesljivejšega dokazovanja (seveda brez mučenja!), drugi pa z blažjim kaznovanjem in pogoji prestajanja kazni. Dejansko je to pomenilo, da so vedno več osumljencev izpuščali

zaradi pomanjkanja dokazov in da so se zaporne kazni krajšale. To je predstavljalo veliko težavo tudi pri zatiranju »organiziranega kriminala«, na Kranjskem rokovnjaštva. Ljudje so se upravičeno bali naznanjati rokovnjaške kraje in izsiljevanje (oziroma ropanje), kje šele da bi si upali na sodišču rokovnjaču v brk reči: »Ta je bil!« Saj so se upravičeno bali, da mu sodišče najprej ne bo uspelo dokazati krivde in bo takoj izpuščen, ali pa se bo maščeval po prestani kazni, če ne bo iz slabo varovanih zaporov pobegnil že prej. V sodnih spisih je precej primerov, da so se oškodovanci najprej »zaleteli« in prijavili roparja, ga na sumarnem zaslišanju na deželskem sodišču opisali in zagotavljali, da bi ga prepoznali. Ko pa je čez nekaj časa prišlo do soočenja na kazenskem zaslišanju na deželnem sodišču v Ljubljani, pa jim je spomin že močno opešal, rop da se je zgodil v mraku, roparji so bili zakrinkani, glas jim je takrat zvenel drugače ... skratka niso si upali biti povsem gotovi, da imajo pred sabo roparja in le-tega so izpustili. V prvi polovici 18. stoletja ga zagotovo ne bi, verjetneje bi ga prepričali, da bi priznal še vsa dejanja za nazaj! Pri zaslišanju pod mukami je namreč šlo v nekem smislu za spovedovanje, ko so mučeni priznali in izpovedovali vse, najprej glavne zločine, po katerih so jih zasliševali, potem pa, ko so jih mučili še naprej, da bi povedali še več, so začeli izpovedovati razne otroške kraje, predporočne zveze, poporočna prešuštvovanja, skratka vse kar so spomnili, kot pri spovedi (Weichenberger, 2008, 154). Seveda pa so bila priznanja, pridobljena z mučenjem zelo dvomljiva. Nekateri krivci so bili dovolj trdni, da so prikrili resničen zločin, nekatere nedolžne pa so z mučenjem prisilili, da so priznali zločine, ki jih niso zakrivali (Foucault, 1984, 44).

Ob koncu pregleda preganjanja in kaznovanja roparjev in tatov v obravnavanem obdobju bi kazalo omeniti še ugotovitev Martina Scheutza z Inštituta za avstrijsko zgodovinsko raziskovanje, da so rop, umor, detomor v javnosti veliko bolj odmevali, kot pa je bilo teh pojavov dejansko. Še celo v 18. stoletju, »stoletju beračev in razbojnikov«, je rop predstavljal samo delček celotnega kriminala v deželi. V štajerskih tiralicah 18. in 19. stoletja je samo 5-7 % iskanih predstavljalo obdolžene ropa. Večino deželnosodnih zadev, deliktov so predstavljali spolni in predvsem premoženjski delikti brez elementov nasilja (kraja obleke, platna, blaga, žita, živine in seveda denarja) (Scheutz, 2008, 259). Tudi za Kranjsko bi glede na ohranjene sodne spise lahko ugotavljali podobno, vsaj za 19. stoletje.

In povsem za konec – dogajanja in ugotovitve, ki smo jim jih videli v pregledu za Kranjsko so veljali za vso Evropo, predvsem glede odpravljanja mučenja. Po ugotovitvah Michela Foucaulta je to obdobje, ko se je kazenska ekonomija v Evropi in v Združenih državah povsem preuredila. To je bila doba novih, »modernih« zakonikov – v Rusiji 1769, v Prusiji 1780, v Pennsylvaniji in v Toskani 1786, v Avstriji 1788, v Franciji 1791 (Foucault, 1984, 13, 117). Med vsem drugim so vsi ti novi zakoniki odpravljali muke, v odzivih na novo zakonodajo kriminalcev na eni strani in javnosti na drugi, pa se tudi Kranjska ni razlikovala od »ostalega sveta«.

»WHAT'S THE GOOD, WHEN HE'S LOCKED UP FOR A WHILE, BUT NOT
PUNISHED FOR HIS SINS«

How the robbers and thieves were punished in Carniola from the beginning of the 18th till beginning of the 19th century, researched on some concrete cases

Gorazd STARIHA

Historical Archives of Ljubljana, Unit for Gorenjska of Kranj, Savska cesta 8, 4000 Kranj, Slovenia

e-mail: gorazd.stariha@guest.arnes.si

SUMMARY

Researching penal court records created at district court in Ljubljana for the period from the beginning of the 18th till beginning of the 19th century, we can notice growing them more and more extensive in the course of time. Interrogations of the suspects were becoming more thorough, as well as the prosecutions which were to be more and more proved and consolidated. Consecutively more and more investigations and indictments ends with »absolutio ab instantia«. However, all these legal proceedings and changes were founded on penal legislation developing more and more human. In wishful thinking nobody be unjustly condemned, it took more and more efficiency to prove the guilt to the perpetrators, whose pleading rights, on the other hand, were increasing, so more and more virtual criminals flew from justice. In the period we are dealing with, a very noticeable change presents abolition of torture as a mean to win the recognition. Instead of using torture devices, paper work increased, penal files became thicker and stiffed criminals saw no reason more to confess anything. And very soon the world learned the almost proverbial wisdom: when confess, you get half of the punishment, when confess nothing, you get free. This statement doesn't seem to be very original, and as a matter of fact, it is not. But the researching on concrete penal records points to the very source of this popular prudence which is hard to be opposed. The eagerness to did the best in achieving just dealings on the other hand in practise turned out perpetrators becoming more and more protected, on the contrary their victims becoming more and more threatened. Victimized people almost didn't dare to inform against criminals for they lived in certain fright of imminent revenge of the felons whom the jurisdiction was not able to prove the guilt in the first place or the revenge would follow after finished sentences which became shorter and shorter. Criminals were becoming more and more bold and in the before march period we can find in the penal files how arrested brigands threatened villagers, who helped captured them, with slaughter and arson. And indeed many a time especially arsons broke out of vengeance. Circumstances on the field of »daily«, so called brigand criminal went better after introducing of gendarmerie, which was present all the time among the people (in the country). But this was part of the preventive politics, the penal legislation was going on its »human« way.

Key words: 18th century, 19th century, robbers, thieves, penal legislation, torture, interrogation, punishment, prison

VIRI IN LITERATURA

- ARS, AS 1** - Arhiv Republike Slovenije, fond: Vicedomski urad za Kranjsko, tehnična enota 251, lit. P III-1, patent z dne 9. 10. 1556; t. e. 251, lit. P III-1, patent z dne 17. 12. 1593; listina z dne 9. 5. 1595; t. e. 172, lit. G IX-13, listini z dne 6. 9. 1619, 14. 8. 1619; t. e. 202, lit. M IV-1, listine z dne 30. 9. 1609, 3. 3. 1612, 25. 2. 1616, 27. 1. 1617; t. e. 251, lit. P III-1, listina z dne 4. 1. 1610; t. e. 202, lit. M IV-1, listini z dne 7. 6. 1662, 17. 5. 1687; t. e. 251, lit. P III-1, listine z dne 20. 8. 1667, 25. 10. 1667, 5. 11. 1667; t. e. 252, lit. P IV-9, listina z dne 28. 9. 1667; t. e. 202, lit. M IV-1, listine z dne 6. 6. 1707, 12. 10. 1707, 18. 4. 1708, 15. 11. 1711; t. e. 202, lit. M IV-1, listine z dne 5. 9. 1718, 12. 11. 1718, 3. 2. 1720, 27. 6. 1725, 10. 5. 1726, 27. 8. 1726, 28. 7. 1730, 9. 1. 1731, 6. 3. 1731, 2. 6. 1731, 26. 6. 1731, 28. 9. 1731, 20. 10. 1731; t. e. 169, lit. G III-14, listina z dne 12. 9. 1730, t. e. 251, lit. P III-1, listini z dne 7. 5. 1718, 26. 10. 1723; t. e. 252, lit. P IV-9, listina z dne 22. 5. 1720; t. e. 251, lit. P III-2, listina z dne 4. 3. 1724.
- ARS, AS 7** – Arhiv Republike Slovenije, fond: Deželno glavarstvo za Kranjsko, tehnična enota 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, del. št. 2; t. e. 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, del. št. 12; t. e. 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, del. št. 17; t. e. 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, del. št. 45; t. e. 58 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 1, del. št. 32; t. e. 59 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 2; t. e. 60 – Publ. polit., lit R, Num. 2, Volum. 4.
- ARS, AS 14** – Arhiv Republike Slovenije, fond: Gubernij v Ljubljani, t. e. 244, reg. II, fasc. 287, kaznjenci, 1789.
- ARS, AS 307** – Arhiv Republike Slovenije, fond: Deželno sodišče v Ljubljani, spis št. 118/1711; spis z dne 26. 8. 1773; spis iz leta 1779; št. 211/1781; spis z dne 10. 12. 1793; spis št. 77/1794; spis št. 353/1807.
- Fabjančič, V. (2012):** Zgodovina ljubljanskih sodnikov in županov 1269-1820, 4. zvezek župani in sodniki 1650-1785, Gradivo in razprave 34, 2012. Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- Foucault, M. (1984):** Nadzorovanje in kaznovanje. Ljubljana, Delavska enotnost.
- Held, R. (1987):** Inquisition. A bilingual Guide to the exhibition of the Middle Ages to the Industrial Era : presented in various European cities, Firenze, Quad`Arno.
- Kambič, M. (2004):** Razvoj kazenskega prava na Slovenskem do leta 1848. V: Malefične svoboščine Ljubljančanov. Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana, 145-164.
- Küther, C. (1976):** Räuber und Gauner in Deutschland. Das organisierte Bandenwesen im 18. und frühen 19. Jahrhundert. Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht.
- Malefične svoboščine Ljubljančanov (2004),** Gradivo in razprave 25, 2004. Ljubljana, Zgodovinski arhiv Ljubljana.
- Otorepec, B. (1997):** Življenje, ženitev in smrt Anžeta Koširja, imenovanega Kljukec. V: Historični seminar II, 1997. Ljubljana, ZRC SAZU, 151-152.
- Scheutz, M (2008):** Raub, Magie und Hexerei im frühneuzeitlichen Österreich. Das Fallbeispiel OÖ. V: Mörder, Teufelsbrüder, Die Kapergerbande 1649-1660 im oberösterreichischen Alpenvorland. Linz, OÖ Landesarchiv, 257-304.

- Stariha, G. (2002):** Nasilje zapora in nasilje v zaporu. *Acta histriae* 10, 1. Koper, 129-146.
- Studen, A. (2004):** Rabljev zamah. K zgodovini kriminala in kaznovanja na Slovenskem od 16. do začetka 21. stoletja. Ljubljana, Slovenska matica.
- Trdina, J. (1951):** Zbrano delo. Naša beseda. Ljubljana, Državna založba Slovenije.
- Vilfan, S. (1996):** Pravna zgodovina Slovencev. Ljubljana, Slovenska matica.
- Vilfan, S. (1986):** Reforme kazenskega prava in postopka v 18. stoletju. Zbornik znanstvenih razprav XLVI. Ljubljana, Pravna fakulteta v Ljubljani, 151-156.
- Zakonik o zločinstvih in njihovem kaznovanju.** Gesetze und Verfassungen in Justizfache für Böhmen, Mähren, Schlesien, Oesterreich ob und unter der Enns, Steyermark, Kärnten, Krain, Görzt, Gradiska, Triest, Tyrol und die Vorlande. Jožef II., 1787, 3/611, str. 7-60.
- Zgodnja Danica** – Zgodnja Danica. Katoliški cerkveni list. L. 1851. Ljubljana.
- Weichenberger, J. (2008):** Die Kapergerbande, V: Mörder, Teufelsbrüder, Die Kapergerbande 1649-1660 im oberösterreichischen Alpenvorland. Linz, OÖ Landesarchiv, 93-168.

